

Θωμάς Π. Πέννας

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ – ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

<i>Πρόεδρος</i>	: Αθανάσιος Καραθανάσης
<i>Αντιπρόεδρος</i>	: Κωνσταντίνος Χρήστου
<i>Γεν. Γραμματεύς</i>	: Βασίλειος Πάππας
<i>Ταμίας</i>	: Γεώργιος Τσότσος
<i>Έφορος Βιβλιοθήκης</i>	: Κωνσταντίνος Πλαστήρας
<i>Σύμβουλοι</i>	: Θεόδωρος Δαρδαβέσης Ευανθία Κωνσταντίνου ή Τέγου-Στεργιάδου Γεώργιος Νάκος Χαράλαμπος Τσιτσιμπίκος

Copyright: © ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ISBN: 978-960-9458-20-7

Θωμάς Π. Πέννας

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΕΠΕΤΕΙΑΚΗ ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ 15.10.2016 ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΟΡΤΑΣΜΟ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ
ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2017

Οκτώβριος, εδώ στη Μακεδονία κυρίως, είναι ο μήνας που τιμούμε τον Μακεδονικό Αγώνα τού έθνους μας, την ημερομηνία θανάτου του Μίκη Ζέζα, του εθνικού ήρωα Παύλου Μελά –στις 13 Οκτωβρίου 1904–, επίσης την έναρξη από την Ελλάδα των Βαλκανικών Πολέμων –στις 5 Οκτωβρίου 1912–, την παράδοση της Θεσσαλονίκης στους Έλληνες από τον Τούρκο Διοικητή της Χασάν Ταξίν Πασά στις 26 του ίδιου μήνα και τη νικηφόρο είσοδο του ελληνικού στρατού στη Θεσσαλονίκη, τη μεθεπομένη 28η Οκτωβρίου.

Όμως, η ουσιαστική σχέση του Μακεδονικού Αγώνα με τους Βαλκανικούς Πολέμους δεν είναι οι συμπτωματικές επετειακές ημερομηνίες, που προανέφερα: είναι ότι ο Μακεδονικός Αγώνας πραγματικά τελείωσε με τους Βαλκανικούς Πολέμους.

Θα προσπαθήσω να δώσω μια συνοπτική εικόνα των γεγονότων που έλαβαν χώρα στη Μακεδονία και τον επίσης κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία ευρύτερο περίγυρό της, στο τέλος του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού. Ειδικότερα θα αναφερθώ στα γεγονότα εκείνα που οδήγησαν το μικρό τότε Ελληνικό Κράτος, σε διάστημα 20 ετών, από τη χρεοκοπία του 1893 και την ταπεινωτική ήττα του 1897 –με εκκρεμή τα φλέγοντα ζητήματα «Μακεδονικό» και «Κρητικό»– στον θρίαμβο του διπλασιασμού του το 1913, αλλά και στο να αποκτήσει το διεθνές κύρος που ώς τότε δεν είχε.

Σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, τα δύο μόνιμα προβλήματα του νεοελληνικού κράτους ήταν η οικονομική ανόρθωση και η εθνική ολοκλήρωση, με την οποίαν ήταν συνδεδεμένη η «Μεγάλη Ιδέα», που πρωτοεξέφρασε ο Κωλέττης το 1844 και συνέχισε να κυριαρχεί στην πολιτική σκέψη με άκρατο ρομαντισμό.

Επετειακή ομιλία τού Προέδρου της Ιστορικής και Λαογραφικής Εταιρείας Σερρών - Μελενίκου για τον εορτασμό τής Ημέρας του Μακεδονικού Αγώνα, που εκφωνήθηκε στις 15 Οκτωβρίου 2016 στην αίθουσα διαλέξεων της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών.

Σχετικά με την οικονομική ανόρθωση, τα αλλεπάλληλα λάθη στην οικονομική πολιτική των εναλλασσόμενων Κυβερνήσεων, οδήγησαν τη δραχμή –τον Φεβρουάριο του 1893– σε υποτίμηση με καλπάζοντα ρυθμό και στις αρχές Δεκεμβρίου του ίδιου χρόνου ο Τρικούπης ανακοίνωσε το γνωστό «*δυστυχώς επτωχεύσαμεν*».

Η Κυβέρνηση άρχισε αμέσως διαπραγματεύσεις με τους ομολογιούχους τόσο των εσωτερικών δανείων όσο, και κυρίως, των εξωτερικών –δηλαδή των Τραπεζών των Μεγάλων Δυνάμεων–, ψήφισε αλλεπάλληλους νόμους για τη ρύθμιση της νέας άθλιας κατάστασης, οι Τρικουπικοί υποστήριζαν ότι παρέλαβαν τη χώρα σε κατάσταση πτώχευσης και οι Δηλιγιαννικοί απέδιδαν την πτώχευση στην κακή διακυβέρνηση του Τρικούπη.

Από την άλλη, το πρόβλημα της εθνικής ολοκλήρωσης εστιαζόταν κυρίως σε δύο σημαντικά και σοβαρότατα εθνικά «Ζητήματα»: το «Μακεδονικό» και το «Κρητικό».

Η Μακεδονία και η Κρήτη, παρά τη συμμετοχή τους στον Αγώνα τής Ανεξαρτησίας, έμειναν επί 85 χρόνια –από το 1828 έως το 1913– έξω από τα όρια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

Όσον αφορά «το Μακεδονικό», από το 1840 οι ορθόδοξοι ελληνομακεδόνες και ελληνόβλαχοι προκάλεσαν πολλές επαναστατικές κινήσεις κατά της επικυρίαρχης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που συνέχιζε να εμφανίζει τις αδυναμίες του «Μεγάλου Ασθενούς», οι οποίες εξελίχθηκαν στο Ανατολικό Ζήτημα. Δηλαδή, στους ανταγωνισμούς και τις αντιπαλότητες των τότε έξι Μεγάλων Δυνάμεων –Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Αυστροουγγαρίας, Γερμανίας και Ιταλίας– για το αν θα διατηρηθεί ή θα συρρικνωθεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία –ανάλογα με τα εκάστοτε συμφέροντα της κάθε Δύναμης– και στις αδιάκοπα πειστικές και εκβιαστικές επεμβάσεις τους στα Βαλκανικά Κράτη και τις εθνότητες, ώστε να επιβάλουν ή να επεκτείνουν την επιρροή τους σ' αυτά.

Το έτος 1870 ήταν σημαντικό και καθοριστικό για τις σχέσεις μεταξύ τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, της Ελλάδας και της Βουλγαρίας, που ακολούθησαν τα επόμενα 40 και πλέον χρόνια.

Είναι η χρονιά που έπεσε ο σπόρος για το αγκάθι του Μακεδονικού Αγώνα.

Επειδή η επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε όλους τους ορθόδοξους λαούς της Βαλκανικής, ανεξαρτήτως εθνικότητας, ήταν μέγιστη, ο Σουλτάνος, για να τη μειώσει, δέχτηκε τις πιέσεις των Βουλγάρων –που μόλις είχαν αποκτήσει εθνική συνείδηση– και με φιρμάνι του επέτρεψε να δημιουργηθεί αυτόνομο Βουλγαρικό Εξαρχάτο, υπό την κηδεμονία του, δηλαδή να συσταθεί, αντίθετα προς τους εκκλησιαστικούς κανόνες, αυτόνομη Βουλγαρική Εκκλησία / Εξαρχία και να εγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη Βούλγαρος Έξαρχος.

Όπως ήταν επόμενο σε ολόκληρο τον Ελληνισμό ξεσηκώθηκε σάλος. Στη βόρεια και κεντρική Μακεδονία ξέσπασαν επεισόδια ανάμεσα σε Έλληνες και Βούλγαρους χριστιανούς. Στην Κωνσταντινούπολη, ο Πατριάρχης Άνθιμος ο ΣΤ΄ αφόρισε τους Βούλγαρους Εξαρχικούς αρχιερείς, που είχαν αμφισβητήσει με δημόσια δήλωση την πνευματική εξουσία του, και κήρυξε σχισματικούς τους κληρικούς και όλους γενικά τους οπαδούς της Βουλγαρικής Εξαρχίας.

Η σύσταση της Εξαρχίας, όπως ήταν επόμενο, τόνωσε το εθνικιστικό αίσθημα των Βουλγάρων και ανέπτυξε τον ανταγωνισμό τους με τους Έλληνες, που έμελλε στις επόμενες δεκαετίες να εκδηλωθεί δυναμικά μέχρι ένοπλο αγώνα και φριχτά εγκλήματα ατομικά και συλλογικά.

Ο εθνικισμός των Βουλγάρων συνίστατο στην επιδίωξή τους να εκβουλαρίσουν κυρίως τα διαμφισβητούμενα μικτού πληθυσμού βιλαέτια της Μακεδονίας και της Θράκης, ώστε –προσβλέποντας και στη βοήθεια της Ρωσίας– να επιτύχουν αρχικά την αυτονομία των περιοχών αυτών και αργότερα την προσάρτησή τους, όπως το πέτυχαν με την Ανατολική Ρωμυλία το 1885.

Σε επίσημο χάρτη που εκδόθηκε στο Παρίσι το 1906, αναφέρεται ότι στα βιλαέτια της Θεσσαλονίκης και του Μοναστηρίου υπήρχαν σχεδόν 1.000 ελληνικά σχολεία με 60.000 μαθητές, ενώ βουλγαρικά 560 με 18.300 μαθητές. Επίσης 26 ελληνικές Πατριαρχικές Μητροπόλεις, έναντι 6 Βουλγαρικών Εξαρχικών.

Αντίπαλος της εδαφικής επέκτασης της Βουλγαρίας στη Μακεδονία και στη Θράκη ήταν η κυρίαρχος Ύψηλή Πύλη, όμως σε εκκλη-

σιαστικό και πολιτιστικό επίπεδο αντίπαλοί της ήταν κυρίως οι ελληνορθόδοξοι πατριαρχικοί των περιοχών αυτών, οι οποίοι και κυριαρχούσαν οικονομικά και εμπορικά.

Ο εθνικισμός των Βουλγάρων ικανοποιήθηκε θριαμβευτικά μετά την κατανίκηση των Τούρκων από τους Ρώσους και την υπογραφή στο προάστιο της Κωνσταντινούπολης Άγιος Στέφανος, όπου είχαν φθάσει τα ρωσικά στρατεύματα, της ομώνυμης Συνθήκης ειρήνης, τον Φεβρουάριο του 1878.

Ένας από τους όρους της Συνθήκης εκείνης προέβλεπε την ίδρυση ενός τεράστιου βουλγαρικού κράτους, που θα περιελάμβανε και το σύνολο σχεδόν της Μακεδονίας ως τον ποταμό Αλιάκμονα, εκτός της Θεσσαλονίκης και της Χαλκιδικής.

Ένας άλλος όρος αναγνώριζε στους Ρώσους μοναχούς του Αγίου Όρους τέτοια δικαιώματα, ώστε σε λίγα χρόνια ο Άθως θα βρισκονταν κάτω από ρωσικό έλεγχο.

Η αντίδραση του Ελληνισμού εκδηλώθηκε αμέσως, τόσο μέσα στο ελληνικό κράτος, όσο και στις υπόδουλες περιοχές χωρίς όμως αποτέλεσμα.

Ευτυχώς, η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, η οποία επιβλήθηκε στην Ύψηλή Πύλη από τη Ρωσία, ουδέποτε ίσχυσε. Η Συνθήκη αυτή επέβαλε τη Ρωσική ηγεμονία στη Βαλκανική και στην Ανατολική Μεσόγειο και όπως ήταν επόμενο επέφερε την άμεση αντίδραση των λοιπών Μεγάλων Δυνάμεων, κυρίως της Αγγλίας και της Αυστροουγγαρίας. Κατόπιν αυτού, ο Καγκελάριος Μπίσμαρκ συγκάλεσε τον Ιούνιο του ίδιου έτους στο Βερολίνο Διεθνές Συνέδριο, όπου με την ομώνυμη Συνθήκη αναθεωρήθηκε –τέσσερις μήνες μετά– η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και, εκτός άλλων, η Βουλγαρία περιορίστηκε βόρεια της οροσειράς του Αίμου μέχρι τον ποταμό Δούναβη, ως αυτόνομη με χριστιανό Ηγεμόνα, αλλά υποτελής στον Σουλτάνο.

Το γεγονός αυτό ανάγκασε τη Βουλγαρία να περιορίσει τα μέσα προπαγάνδας της, κυρίως σε μεμονωμένες πιέσεις στους κληρικούς του Πατριαρχείου και στους εκπαιδευτικούς των ελληνορθόδοξων σχολείων. Κάποιες ένοπλες ασυντόνιστες ενέργειές της δεν εί-

χαν επιτυχία. Όμως, λίγα χρόνια αργότερα ιδρύθηκαν στη Βουλγαρία δύο εθνικιστικές βουλγαρομακεδονικές οργανώσεις - επιτροπές, τα Κομιτάτα.

Πρώτα η «Εσωτερική Μακεδονοαδριανουπολίτικη Επαναστατική Οργάνωση», η γνωστή ως Ε.Μ.Ε.Ο., η οποία άρχισε να προπαγανδίζει στους χωρικούς υπέρ του ότι ανήκαν στη βουλγαρική εθνότητα και στην Εξαρχία και να τους εκγυμνάζει σε ανταρτοπόλεμο, ενώ ταυτόχρονα συγκέντρωνε εφόδια, όπλα και πυρομαχικά.

Η δεύτερη ήταν η «Ανώτατη Μακεδονική Επιτροπή», με τον παράτιτλο «Βερχόβεν Κόμιτετ» (Κορυφαίο Κομιτάτο), η οποία αποτελέστηκε από βουλγαρομακεδονικές επιτροπές πολλών κέντρων της Βουλγαρίας και προετοιμαζόταν κι αυτή για ένοπλο αγώνα.

Και οι δύο αυτές οργανώσεις πίεζαν τις βουλγαρικές κυβερνήσεις να απαιτήσουν από την Ύψηλή Πύλη και τις Ευρωπαϊκές Δυνάμεις την εφαρμογή του άρθρου 23 της Συνθήκης του Βερολίνου του 1978 –που προαναφέραμε– το οποίο επέβαλε στην Ύψηλή Πύλη την έναρξη μεταρρυθμίσεων στη Μακεδονία. Είχαν την ελπίδα ότι οι μεταρρυθμίσεις αυτές –στον καθορισμό των οποίων θα επενέβαιναν– θα επέφεραν την έναρξη κάποιας διοικητικής αυτονομίας και σε Μακεδονία - Θράκη, την οποία επιδίωκαν.

Παρόλα αυτά, η Βουλγαρική Εξαρχία - Ηγεμονία δεν κατάφερε να επιτύχει τα γρήγορα και εντυπωσιακά αποτελέσματα που επιθυμούσε και προσδοκούσε, εκτός από την πραξικοπηματική προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας το 1885.

Όμως, για τον ελληνορθόδοξο πατριαρχικό κλήρο και την ελληνική εκπαίδευση είχε αρχίσει ένας ακόμα μεγάλος Γολγοθάς αντίστασης και διώξεων, και ο ελληνισμός στα Βαλκάνια τελικά επιβίωσε αυτοβούλως μέχρι το 1913, και εξακολουθεί να επιβιώνει, γιατί η πίστη στην ορθοδοξία και την ελληνική παιδεία, είχαν διαμορφώσει για αιώνες και είχαν περάσει στη συλλογική συνείδηση και μνήμη του λαού το κυρίαρχο και ανθεκτικό συναίσθημα της πολιτισμικής ανωτερότητας και μοναδικότητάς του.

Τώρα, ερχόμαστε στο «Κρητικό Ζήτημα», το οποίο την εποχή που μας απασχολεί, αποτέλεσε την αιτία και την αφορμή τού, διαρ-

κείας ενός μηνός (6 Απριλίου - 5 Μαΐου 1897) καταστροφικού για εμάς, πολέμου με την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι αδάμαστοι Κρήτες ουδέποτε έπαψαν να επαναστατούν με σκοπό την ανεξαρτησία τους και την ένωση με την ελεύθερη Ελλάδα.

Έτσι μέσα στην πτωχευτική κρίση τής Ελλάδας και στην προετοιμασία της για τη διεξαγωγή στην Αθήνα των πρώτων σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, ξέσπασε σε όλη την Κρήτη μια ακόμα επανάσταση κατά της Οθωμανικής Διοίκησης.

Στη σύγκρουση ενεπλάκησαν όχι μόνο διπλωματικά, αλλά και στρατιωτικά τόσο η Ελλάδα, όσο και οι Μεγάλες Δυνάμεις. Η κρίση πήρε διεθνή έκταση και ένταση. Στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν διαδοχικές επιστρατεύσεις μέσα σε πολεμικό κλίμα και, εκτός των όσων διαδραματίστηκαν σε όλα τα κυβερνητικά και διπλωματικά πεδία των εμπλεκόμενων κρατών, ο Κάιζερ Γουλιέλμος –ο οποίος αντιπαθούσε τον αγγλόφιλο Βασιλιά της Ελλάδας Γεώργιο– πρότεινε και τον ναυτικό αποκλεισμό της Κρήτης, αλλά και του Πειραιά, όπου ναυλοχούσε ο ελληνικός στόλος.

Η κρίση άρχισε τον Οκτώβριο του 1895, κορυφώθηκε τον Ιανουάριο του 1897, με τις φοβερές σφαγές στα Χανιά των χριστιανών και την πυρπόληση των συνοικιών τους, και τελείωσε τον Οκτώβριο του 1897, οπότε οι Κρήτες και η κατά κράτος ηττημένη Ελλάδα, στον πόλεμο που ξεκίνησε απερίσκεπτα και απροετοίμαστα κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δέχτηκαν –με τις υποδείξεις και πιέσεις βέβαια των Μεγάλων Δυνάμεων– την αυτονομία της νήσου με Κυβερνήτη τον Έλληνα πρίγκιπα Γεώργιο.

Η συντριπτική ήττα της Ελλάδας το 1897, ήταν και ατιμωτική γιατί, εκτός άλλων, αμέσως μετά τη σύναψη της ανακωχής με την Ύψηλη Πύλη, ανέθεσε στις Μεγάλες Δυνάμεις την «άνευ όρων φροντίδα των συμφερόντων της» και την εκπροσώπησή της στη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων για τους όρους της ειρήνης.

Ένας από τους όρους ήταν η πολεμική αποζημίωση της Ύψηλης Πύλης, η οποία ορίστηκε στο ποσό των 4.000.000 τουρκικών λιρών ή των 95.000.000 χρυσών φράγκων. Το μεγάλο αυτό ποσόν, όπως ήταν επόμενο, προστέθηκε στα προηγούμενα υπέρογκα χρέη της Ελλάδας, την εξόφληση των οποίων ήδη καθυστέρουσε.

Έτσι, οι Μεγάλες Δυνάμεις –μετά από πρόταση της Γερμανίας για να εξασφαλιστούν τα συμφέροντα των ομολογιούχων Τραπεζών τους– συνέστησαν στην Αθήνα Επιτροπή, αποτελούμενη από 6 Μέλη –από ένα για κάθε Μεγάλη Δύναμη– τα οποία εγκαταστάθηκαν στο Υπουργείο Οικονομίας και ρύθμισαν τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο, τον γνωστό Δ.Ο.Ε., ο οποίος θα εξασφάλιζε την εξυπηρέτηση των χρεών της Ελλάδας και ο οποίος διήρκεσε μέχρι πρόσφατα, το 1978.

Την ήττα αυτή της Ελλάδας και τη μεγάλη αναταραχή που δημιουργήθηκε στο εσωτερικό της, έσπευσαν να εκμεταλλευτούν τα βουλγαρομακεδονικά κομιτάτα και άρχισαν να στέλνουν όλο και περισσότερες ένοπλες ομάδες στη Μακεδονία.

Τα μέλη των ομάδων εκείνων, οι Οθωμανικές Αρχές τα αποκαλούσαν «κομιτατζήδες», δηλαδή εκείνους που ανήκαν στα κομιτάτα, για να τα διακρίνουν από τους παραδοσιακούς λησταντάρτες, πολλούς από τους οποίους οι Βούλγαροι στρατολογούσαν γιατί γνώριζαν τις περιοχές και ήταν συνηθισμένοι στη ζωή των βουνών.

Το 1900 περίπου, οι ηγεσίες των Κομιτάτων αμφιταλαντεύονταν στο αν έπρεπε να προχωρήσουν σε καθολική εξέγερση ή να συνεχίσουν την προετοιμασία και αν τα ένοπλα τμήματά τους θα ήταν μικρά τοπικά ή μεγάλα και οργανωμένα στη Βουλγαρία.

Οι Οθωμανικές Αρχές είχαν αρχίσει να ανησυχούν με την κατάσταση, τα στρατιωτικά αποσπάσματά τους επενέβαιναν πολλές φορές, κατεδίωκαν τους κομιτατζήδες και τιμωρούσαν άτομα και χωριά που τους βοηθούσαν. Πέτυχαν και την καταστολή δύο βουλγαρομακεδονικών εξεγέρσεων, της μικρής τον Οκτώβριο του 1902 στα Σαντζάκια Άνω Τζουμαγιάς, Μελενίκου και Ραζλόκ, και της μεγάλης, που ξεκίνησε στις 20 Ιουλίου του 1903 – εορτή του Προφήτη Ηλία, γι' αυτό και ονομάστηκε «εξέγερση του Ίλιντεν» –εκδηλώθηκε στη δυτική και βόρεια Μακεδονία και διήρκεσε έναν μήνα.

Εκείνοι που υπέστησαν τα πάνδεινα και από τους δύο αντιμαχόμενους ήταν οι άμαχοι ντόπιοι πληθυσμοί και ιδιαίτερα οι Πατριαρχικοί. Το ζήτημα έγινε διεθνές και αντικείμενο και του ξένου τύπου. Τον Οκτώβριο του 1903 επενέβησαν οι Μεγάλες Δυνάμεις και

ανάγκασαν την Ύψηλή Πύλη να πάρει μέτρα και μεταρρυθμίσεις, τις οποίες όμως στο μεγαλύτερο μέρος τους ποτέ δεν εφάρμοσε.

Η αντίδραση και η αντίσταση των πατριαρχικών – στους οποίους εντάσσονταν η συντριπτική πλειοψηφία των ελληνόβλαχων και μέρος των σλαβόφωνων, όπως όλο το χωριό Στάρτσοβο, βόρεια του Μπέλλες – στη βουλγαρική μέχρις εσχάτων προσπάθεια, εκδηλώθηκε σε δύο πεδία, στο ντόπιο Μακεδονικό και στο εσωτερικό της Ελλάδας.

Και στα δύο, μεγάλο ρόλο έπαιξε η ιδιωτική πρωτοβουλία.

Στο ντόπιο Μακεδονικό πεδίο, το απ' αρχής μέχρι τέλους σημαντικό βάρος της αντίστασης σήκωσε το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, το οποίο υπέστη και την πρώτη μεγάλη επίθεση με την ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας.

Οι πατριαρχικοί ιερείς ήταν οι πρώτοι που αντέδρασαν στη βουλγαρική προπαγάνδα, με κάθε τρόπο μέσα και έξω από τα όρια των δυνατοτήτων τους – πολλοί μάλιστα πήραν τα όπλα και ενώθηκαν με τους αντάρτες – αλλά ήταν και οι πρώτοι που υπέστησαν τα πάνδεινα ακόμα και μετά το τυπικό τέλος του Αγώνα, το 1908.

Υπήρξαν μπροστάρηδες στον αγώνα και γενικά συνεργάστηκαν με επιτυχία με τα ανταρτικά σώματα, τους εκπαιδευτικούς, τους προκρίτους και αργότερα με τους Προξένους και Υποπροξένους του Ελληνικού Κράτους.

Το 1900, η εκλογή στον Πατριαρχικό Θρόνο του φωτισμένου και δυναμικού ιεράρχη Ιωακείμ του Γ', υπήρξε αποφασιστική στη δραστηριοποίηση του Ελληνισμού στο σύνολό του.

Μία από τις σημαντικότερες ενέργειές του ήταν η τοποθέτηση σε καίριες περιοχές νέων, μορφωμένων και δυναμικών Μητροπολιτών, όπως στη Δράμα του Χρυσοστόμου Καλαφάτη (του μετέπειτα εθνομάρτυρα Σμύρνης), στο Μοναστήρι του Ιωακείμ Φορόπουλου, στα Βοδενά – Έδεσσα του Στέφανου Δανιηλίδη και στην Καστοριά του Γερμανού Καραβαγγέλη, η δράση του οποίου έχει ιστορηθεί σε πλήθος σελίδων.

Θέλω, όμως, να τονίσω ότι η δράση του έφτασε μέχρι του να συγκροτήσει ντόπιες ένοπλες ομάδες και επίσης να εξάρω τη μεγά-

λη και αποδοτική συνεργασία του με τον Παύλο Μελά, τόσο στις πιέσεις προς τις Κυβερνήσεις της Αθήνας, όσο και στις τρεις εξόδους του στα βουνά της Μακεδονίας.

Ο Καραβαγγέλης δεν άφησε τον Παύλο Μελά ούτε στον θάνατό του. Με μεγάλες προσπάθειες έπεισε τις Οθωμανικές Αρχές να του παραδώσουν το πτώμα του και το έθαψε χριστιανικά.

Στο Μακεδονικό πεδίο επίσης, η ιδιωτική πρωτοβουλία διακρίνεται από τη μία σ' εκείνη της ευρύτερης παιδείας –στην οποία κυρίαρχο ρόλο έπαιξαν τόσο τα υψηλής στάθμης ελληνικά σχολεία και το άρτια εκπαιδευμένο διδακτικό προσωπικό τους, όσο και η ίδρυση δεκάδων συλλόγων σε πόλεις και κωμοπόλεις– και από την άλλη σ' εκείνη των ντόπιων ανταρτών.

Τα ένοπλα εκείνα σώματα αποτελούνταν είτε από κλεφταρματολούς – λησταντάρτες, που συνέχιζαν τη μακραίωνη παράδοσή τους και επιλεκτικά εντάχθηκαν στον εθνικό αγώνα, είτε είχαν συγκροτηθεί από την Εθνική Εταιρεία της Αθήνας με παλαιούς Μακεδόνες και Ηπειρώτες καπεταναίους και αρματολούς, που είχαν καταφύγει στη Θεσσαλία μετά την πρόσφατη ενσωμάτωσή της στο Ελληνικό Κράτος.

Όμως η δραστηριότητα των σωμάτων εκείνων δεν πέτυχε, εξαιτίας της έλλειψης προετοιμασίας για τον ένοπλο εκείνο αγώνα.

Από την άλλη στο εσωτερικό πεδίο της Ελλάδας, αρχικά η στάση των Κυβερνήσεων ήταν αμήχανη και διστακτική. Η κυβέρνηση Ζαΐμη, μάλιστα, προσπάθησε να βελτιώσει τις σχέσεις της με την Ύψηλή Πύλη και δήλωνε ότι θα διευκόλυνε τις ενέργειες της Οθωμανικής Κυβέρνησης για τη διατήρηση της τάξης στη Μακεδονία.

Μετά την ήττα του 1897 επικράτησε πνεύμα ηττοπάθειας και αδράνειας. Η Εθνική Εταιρεία διαλύθηκε. Οι ελληνικές κυβερνήσεις όχι μόνο δεν ήταν σε θέση, αλλά και δεν επιθυμούσαν να αναμιχθούν στο θέμα της Μακεδονίας.

Σιγά σιγά όμως, εκτός από την πίεση της κοινής γνώμης, άρχισαν να δραστηριοποιούνται προσωπικά επίλεκτοι και μορφωμένοι αξιωματικοί, που πριν ήταν και μέλη της Εθνικής Εταιρείας, όπως ο Παύλος Μελάς, ο Κωνσταντίνος Μαζαράκης-Αινιάν, ο Γεώργιος

Τσόντος, ο Γεώργιος Κατεχάκης, οι οποίοι, μαζί με πολλούς άλλους σε λίγο, έδρασαν στη Μακεδονία ως αρχηγοί ενόπλων οργανωμένων σωμάτων.

Επίσης άρχισαν πάλι να ιδρύονται στην Αθήνα Σύλλογοι με σκοπό τη βοήθεια του ελληνισμού τής Μακεδονίας, με σπουδαιότερο το «Μακεδονικό Κομιτάτο» με πρώτο πρόεδρο τον διευθυντή της εφημερίδας «Εμπρός», τον Μανιάτη Δημήτριο Καλαποθάκη. Με το Μακεδονικό Κομιτάτο συνεργάστηκαν στενά και ο Στέφανος Δραγούμης (πατέρας του Ίωνα), ο Παύλος Μελάς και ο Μητροπολίτης Καραβαγγέλης.

Τον Ιούνιο του 1903, λίγο πριν από την εξέγερση του Ίλιντεν, μετά από επικλήσεις του Καραβαγγέλη, ο Μελάς και ο Μαζαράκης-Αινιάν συγκρότησαν το πρώτο αντάρτικο σώμα από δέκα (10) Κρητικούς, οι οποίοι ανά δύο, πέρασαν κρυφά τα σύνορα, έφτασαν στη Μονή του Αγίου Νικολάου - Τσιρόλοβου της Καστοριάς κι από εκεί στο χωριό Στρέμπενο συναντήθηκαν με τον Καραβαγγέλη, για να οργανώσουν τη δράση τους .

Τα έξοδα για τον εξοπλισμό του Σώματος εκείνου διατέθηκαν μόνον από κάποιους ιδιώτες και τη φιλελληνίδα Κόμισσα Λουίζα de Riencourt.

Έκτοτε, το 50% και πλέον των μη Μακεδόνων ανταρτών που στέλνονταν από την Αθήνα στη Μακεδονία ήταν Κρήτες. Η προτίμηση για τους Κρήτες είχε ως αιτία το ότι λόγω των συνεχών επαναστάσεών τους ήταν εμπειροπόλεμοι και συνηθισμένοι σε ανταρτοπόλεμο· επιπλέον ως Οθωμανοί υπήκοοι, αν συλλαμβάνονταν από τον οθωμανικό στρατό, δεν θα μπορούσε να αποδοθεί εύκολα ευθύνη στις ελληνικές κυβερνήσεις και θα εκτελούνταν χωρίς να βασανιστούν.

Το μίσος των Κρητών κατά των Οθωμανών συντέλεσε στην αθρόα προσέλευσή τους για να σταλούν ως αντάρτες, κι όσοι στάλθηκαν διακρίθηκαν για τον πατριωτισμό και τον ηρωισμό τους. Βέβαια προσέλευση υπήρξε κι από άλλα μέρη τής Ελλάδας.

Μετά τη βουλγαρική εξέγερση του Ίλιντεν το 1903, οι ελληνικές κυβερνήσεις άρχισαν επιτέλους να συνειδητοποιούν τον κίνδυνο

που απειλούσε τον ελληνισμό τής Μακεδονίας ο βουλγαρικός επεκτατισμός. Έτσι, ξεκίνησαν με τη στελέχωση των ελληνικών προξενείων στη Μακεδονία με ικανά και δραστήρια πρόσωπα πλαισιωμένα με Έλληνες αξιωματικούς, ανεπίσημα, και προσωπικό ειδικών καθηκόντων. Ο σημαντικότερος διπλωμάτης ήταν ο Γενικός Πρόξενος στη Θεσσαλονίκη Λάμπρος Κορομηλάς.

Μεγάλη επίσης προσωπικότητα του Μακεδονικού Αγώνα, και όχι μόνο, ήταν ο Ίων Δραγούμης, γόνος διακεκριμένης οικογένειας απώτερης καταγωγής από το Βογατσικό της Δυτικής Μακεδονίας. Υπήρξε διπλωμάτης, πολιτικός και συγγραφέας. Τέλη του 1902 τοποθετήθηκε Υποπρόξενος στο Μοναστήρι, με εντολές να μη δημιουργήσει προβλήματα και διαταραχθούν οι σχέσεις της Ελλάδας με την Ύψηλή Πύλη.

Όμως, εκείνος ίδρυσε μυστική αμυντική οργάνωση, πιο εκτεταμένη κι από εκείνη του Καραβαγγέλη. Στη συνέχεια διορίστηκε Υποπρόξενος στα Σέρρας, όπου συνέχισε τη δράση του, συνεργαζόμενος αποτελεσματικά και με τον εμπνευσμένο Μητροπολίτη Σερρών Γρηγόριο Ζερβουδάκη, μετέπειτα Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριο τον Ζ΄.

Για την όλη ζωή και δράση του Ίωνα Δραγούμη έχει γραφεί πλήθος βιβλίων.

Άλλη ενέργεια της Ελληνικής Κυβέρνησης ήταν να στείλει κρυφά στη Δυτική Μακεδονία τέσσερις αξιωματικούς –μεταξύ τους και ο Παύλος Μελάς– για να μελετήσουν από κοντά το πρόβλημα και να εισηγηθούν προτάσεις για την αντιμετώπισή του. Τελικά, η Κυβέρνηση άφησε την πολιτική τής «ευγενούς διπλωματίας» και της «άψογης στάσης» προς την Ύψηλή Πύλη και αποφάσισε τη συγκρότηση ενόπλων σωμάτων με επικεφαλής Έλληνες αξιωματικούς, ικανούς να ηγηθούν σε κλασικό ανταρτοπόλεμο.

Τα σώματα αυτά αποτελούνταν από ντόπιους Μακεδόνες, που έρχονταν και εκπαιδευόνταν στην Ελλάδα, και κυρίως από Κρήτες. Ήδη τα Προξενεία είχαν αρχίσει να δίνουν πληρέστερη εικόνα τής κατάστασης στη Μακεδονία και τον Ιούνιο του 1904 η ελληνική κυβέρνηση, επιτέλους, αποφάσισε να αρχίσει την αποστολή στη Μακεδονία ενόπλων σωμάτων.

Έτσι φούντωσε ο Μακεδονικός Αγώνας με αποτέλεσμα σε τέσσερα χρόνια να έχει αναχαιτιστεί η βουλγαρική πίεση, παρόλη τη σύγκρουση του τριπλού διμέτωπου αγώνα.

Ο Οθωμανικός τακτικός στρατός κατεδίωκε τόσο τους Έλληνες, όσο και τους Βούλγαρους αντάρτες, με μια ευνοϊκή αντιμετώπιση των Βουλγάρων.

Οι Βούλγαροι συγκρούονταν με τους Έλληνες και προσπαθούσαν χωρίς πάντα επιτυχία να αποφύγουν τον οθωμανικό στρατό, στον οποίο πολλές φορές κατέδιδαν τις θέσεις των ελληνικών σωμάτων.

Οι Έλληνες αντιμετώπιζαν τους Βούλγαρους, αλλά μάχονταν και τους Οθωμανούς, όταν δεν μπορούσαν να τους αποφύγουν.

Τόμοι βιβλίων έχουν γραφεί για τα γεγονότα εκείνα και για όσους μετείχαν σ' αυτά και θα γραφούν κι άλλα. Τα στοιχεία ποτέ δεν εξαντλούνται, ούτε και οι έρευνες. Δυστυχώς, δεν μπορώ απόψε να αναφερθώ και στο πλήθος των μαχητών, των παλικαριών απ' όλη την Ελλάδα που έδωσαν την ψυχή τους με ρεαλισμό στη Μεγάλη Ιδέα.

Κληρικοί όλων των βαθμών, αξιωματικοί και υπαξιωματικοί οργανωτές και αρχηγοί σωμάτων, οπλαρχηγοί, οπλίτες και αντάρτες, πρόξενοι, υποπρόξενοι και το προσωπικό τους, πράκτορες στρατιωτικοί και απλοί πολίτες, οργανωτές και μέλη του Μακεδονικού Κομιτάτου στην Αθήνα και όλων των σχετικών Συλλόγων και στη Μακεδονία, χορηγοί του Αγώνα και οποιοιδήποτε άλλοι πολίτες, που συμμετείχαν με οποιονδήποτε τρόπο στον εθνικό αυτό Αγώνα, και βέβαια ο ανώνυμος άμαχος ντόπιος πληθυσμός, που υπέστη επί τρειςήμισι δεκαετίες τα πάνδεινα, είναι οι επιφανείς και αφανείς εθνικοί ήρωες που τιμούμε απόψε, μνημονεύοντάς τους με σεβασμό και λέγοντας την αλήθεια...

«Α-λήθεια» ... Το στερητικό «Α» και «λήθη» ... Να μην τους ξεχνάμε.

Το 1908 ήρθε με το φρόνιμα και τις ελπίδες των πατριαρχικών πληθυσμών τής Μακεδονίας να έχουν αρχίσει να αναπτερώνονται. Ο ελληνισμός, από την άμυνα είχε περάσει στην αντεπίθεση, έφθα-

σαν μάλιστα οι πατριαρχικοί να ασκούν με επιτυχία στους Εξαρχικούς και τους ρουμανίζοντες οικονομικό αποκλεισμό στις αγορές και το εμπόριο.

Όμως τον Ιούλιο του 1908 ξέσπασε το κίνημα των Νεοτούρκων, που το ξεκίνησαν από τη Μακεδονία αξιωματικοί του Γ' Σώματος του Οθωμανικού Στρατού, που είχε την έδρα του στο Μοναστήρι.

Τα αίτια ήταν η Σουλτανική κακοδιοίκηση και η καθυστέρηση εφαρμογής φιλελεύθερου Συντάγματος.

Αφορμή ήταν η αναρχία που επικρατούσε στη Μακεδονία και ο κίνδυνος να χαθεί.

Βασικός σκοπός των κινηματιών ήταν να τεθεί τέλος τόσο στις εδαφικές βλέψεις των Βαλκανικών Κρατών, κυρίως στη Μακεδονία, όσο και στις μακροχρόνιες και συνεχείς επεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων.

Οι κινηματίες, ύστερα από διαπραγματεύσεις με τον Σουλτάνο Αβδούλ Χαμίτ, τον ανάγκασαν να δεχθεί την άμεση εφαρμογή Συντάγματος, του «Χουριέτ».

Στην αρχή, η ηγεσία των Νεοτούρκων κινηματιών παρείχε αφειδώς υποσχέσεις φιλελευθεροποίησης του οθωμανικού απολυταρχικού καθεστώτος προς όφελος των μειονοτήτων τής αυτοκρατορίας. Η άμεση δήλωση των Νεοτούρκων, ότι πλέον δεν θα υπήρχαν εθνότητες, αλλά αδελφοί Οθωμανοί με ίδια δικαιώματα, έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από όλες τις εθνότητες και ιδιαίτερα τις πολύπαθες της Μακεδονίας.

Ως αντάλλαγμα, οι Νεότουρκοι ζήτησαν τη διακοπή των εχθροπραξιών και τότε Έλληνες και Βούλγαροι με υπερβολικούς εορτασμούς, χαρές και πανηγύρια κατέθεσαν τα όπλα –όχι όλα κάποιοι επιφυλακτικοί– και σταμάτησαν τον ένοπλο αγώνα, περιμένοντας την εξαγγελλλόμενη συμφιλίωση και ελπίζοντας σε ένα καλύτερο ειρηνικό μέλλον με την ψήφιση του νέου Συντάγματος.

Έτσι σταμάτησε η εξέλιξη του Μακεδονικού Αγώνα.

Όμως οι Τούρκοι εθνικιστές στρατιωτικοί, που σύντομα επικράτησαν, δεν ενδιαφέρονταν για πολιτικές ελευθερίες και ελεύθερη ανάπτυξη των διαφόρων λαών, αλλά για τη διατήρηση μέσα στην αυ-

τοκρατορία των προνομίων «της τουρκικής άρχουσας φυλής» επί των άλλων εθνοτήτων.

Δυστυχώς η πολιτική των Ελληνικών Κυβερνήσεων στηρίζονταν στην ευφάνταστη ελπίδα των εξαγγελιών των Νεοτούρκων, στους οποίους μάλιστα δηλώθηκε επίσημα από την Ελλάδα ότι ήταν έτοιμη να αποσύρει όλους τους αξιωματικούς του ελληνικού στρατού, που δρούσαν στη Μακεδονία. Κι αυτό τη στιγμή που το νέο καθεστώς γινόταν πιο τυραννικό από εκείνο του Σουλτάνου.

Ιδιαίτερα στη Μακεδονία, τέθηκαν περιορισμοί στη λειτουργία των χριστιανικών κοινοτικών σχολείων, επιβλήθηκε έλεγχος στα προγράμματα των μαθημάτων και των πτυχίων, έγινε υποχρεωτική η διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας και περιορίστηκε ο ρόλος των Μητροπολιτών στα εκπαιδευτικά ζητήματα. Εφαρμόστηκε εμπορικός αποκλεισμός του ελληνικού στοιχείου, τα κτήρια των ελληνικών Μητροπόλεων και Προξενείων πολιορκούνταν στενά από τουρκικά σώματα και διεξάγονταν αυστηρές σωματικές έρευνες σε όσους εισέρχονταν και εξέρχονταν από αυτά.

Απαγορεύτηκαν οι πολιτικές συγκεντρώσεις των διαφόρων εθνοτήτων, άρχισε οργανωμένος εξοπλισμός των μουσουλμανικών πληθυσμών και αφοπλισμός των χριστιανών, συγκροτήθηκαν ειδικά καταδιωκτικά τάγματα και συστάθηκαν στρατοδικεία.

Άρχισαν εισβολές σε σπίτια χριστιανών και εξονυχιστικές έρευνες για την ανακάλυψη όπλων και πολεμοφοδίων. Χριστιανοί, κάτοικοι χωριών και κωμοπόλεων οδηγούνταν στις πλατείες, κακοποιούνταν και εκβιάζονταν για να παραδώσουν όπλα ή να καταγγείλουν αντάρτικα σώματα. Και βέβαια ξεκίνησε πάλι συστηματική καταδίωξη των ανταρτικών σωμάτων.

Επίσης, για την εθνολογική αλλοίωση των χριστιανικών εθνοτήτων της Μακεδονίας, οι Νεότουρκοι άρχισαν να μεταφέρουν και να εγκαθιστούν στη Μακεδονία μουσουλμάνους μετανάστες.

Τον Σεπτέμβριο του 1908 η Ρωσία, θέλοντας να έχει ευνοϊκό καθεστώς στα Στενά, ενίσχυσε τη Βουλγαρία στην ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της με Βασιλιά τον Γερμανό πρίγκιπα Φερδινάνδο.

Η ανεξαρτησία εκείνη της Βουλγαρίας και η άμεση κήρυξη επι-

στράτευσης του βουλγαρικού στρατού, έδωσαν θάρρος στους εξαρχικούς πληθυσμούς της Μακεδονίας και της Θράκης και συνέβαλαν στην ενεργοποίηση των σωμάτων των κομιτατζήδων, τα οποία είχαν οικονομική υποστήριξη και από την Αυστρία.

Από τη μεριά των Κρητών, μετά την αυτονόμησή τους το 1897, η άσβεστη επιθυμία τους να ενωθούν με την ελεύθερη Ελλάδα, δημιούργησε αλλεπάλληλες κρίσεις, κυρίως πολιτικές, και την επανάσταση του Θερίσου το 1905 με αποτέλεσμα να επιτύχουν τον Ιούλιο του 1909 την αποχώρηση από τη νήσο όλων των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Αμέσως μετά, τον Δεκαπενταύγουστο του ίδιου έτους, εκδηλώθηκε στην Αθήνα το κίνημα του Γουδή από στρατιωτικούς που υποστήριξαν τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο. Το κίνημα δεν ήταν πραξικόπημα, δεν κατέλαβε την εξουσία, δεν κατέλυσε το πολίτευμα. Η Βουλή και οι Κυβερνήσεις δεν διέκοψαν τη λειτουργία τους. Η μεγάλη πίεση που άσκησε το κίνημα αφορούσε κυρίως στην αναδιοργάνωση του στρατού, που ημιλειτούργούσε μετά την ήττα του 1897.

Στην αρχή το κίνημα, εκτός από τη δυσαρέσκεια του Βασιλιά Γεωργίου και των κομμάτων, έγινε δεκτό από την πλειοψηφία του παγκόσμιου Τύπου με αρνητικά σχόλια, τα οποία οφείλονταν κυρίως στον φόβο των εκπροσώπων του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου ότι η Ελλάδα δεν θα ήταν πια σε θέση να εξοφλήσει τους δανειστές της, γεγονός που ενισχυόταν από το ότι οι Ελληνικές Κυβερνήσεις συνέχισαν να είναι αδύναμες για οτιδήποτε εποικοδομητικό.

Είναι αναμφισβήτητο, ότι ο ερχομός στην Αθήνα, από την Κρήτη, τού Ελευθερίου Βενιζέλου, τέλος Δεκεμβρίου του 1909, μετά την πρόσκλησή του από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο, και η ανάληψη από αυτόν –δέκα μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο του 1910– της πρωθυπουργίας τής Ελλάδας, επέφεραν ανανεωτική κοσμογονία σε δύο μόνον χρόνια –και με δύο Αναθεωρητικές Βουλές– σε όλους τους τομείς, ώστε η Ελλάδα ετοιμάστηκε να πετύχει το μεγάλο της άλμα.

Ιδιαίτερα επιτυχής ήταν η ταχύτατη και αξιόμαχη αναδιοργάνωση του στρατού σε όλους τους τομείς με ικανό προσωπικό, εξοπλισμό και εκπαίδευση, τέτοια ώστε από την έναρξη του πολέμου Βαλκάνιοι και Ευρωπαίοι έμειναν έκπληκτοι από τη μαχητικότητα και

την αποτελεσματικότητα των Ελλήνων, με τις οποίες αντιμετώπισαν με επιτυχία, αλλά και μεγάλες θυσίες, ακόμα και την πρωτοεμφανιζόμενη μορφή του βιομηχανικού πολέμου.

Στο ανορθωτικό αυτό στρατιωτικό πρόγραμμα εντάχθηκε και η ανασύνταξη των στρατιωτικών και διπλωματικών δυνάμεων του Μακεδονικού Αγώνα,

Πολλοί καπεταναίοι και οπλαρχηγοί έλαβαν εντολές και άρχισαν να ανασυγκροτούν αντάρτικα σώματα από τον Όλυμπο και την Κατερίνη, τη Βέροια και τη Νάουσα μέχρι πέρα από τη Νιγηρίτα, το Παγκαίο, τη Ζίχνα, το Ροδολίβος και την Αλιστράτη. Όλες αυτές οι δυνάμεις ξεσήκωναν τη χώρα, οργάνωναν ντόπια ένοπλα σώματα, τα οποία όταν άρχισε ο πόλεμος έπιαναν επίκαιρες θέσεις, έκαναν αναγνωρίσεις σε περιοχές και έπαιρναν εντολές να δρουν σαν πρόσκοποι του ελληνικού στρατού ή να διακόπτουν τις επικοινωνίες του εχθρού. Η συμβολή των αντάρτικων αυτών σωμάτων ήταν ζωτική γιατί γνώριζαν καλά τον τόπο και τους κατοίκους του και ήταν εξασκημένα για τις επιχειρήσεις αυτές. Στην περιοχή Σερρών και Νιγηρίτας έδρασαν πάλι με επιτυχία, εκτός άλλων, και οι καπεταναίοι Δούκας, Γεώργιος Γιαγλής και Στέργιος Βλάχβης.

Τον Αύγουστο του 1910 το Μαυροβούνιο αυτοανακηρύχθηκε ανεξάρτητο Βασίλειο. Έναν χρόνο μετά, τον Σεπτέμβριο του 1911, η Ιταλία κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία, εισέβαλε στην Κυρηναϊκή και τον Νοέμβριο προσάρτησε την Τριπολίτιδα. Οι υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις, αν και δεν ήθελαν τη συνέχιση της κατάτμησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κράτησαν παθητική στάση.

Με τον ερχομό του 1912 έγινε εμφανής πλέον η οικονομική και στρατιωτική αποδιοργάνωση της Τουρκίας, λόγω τόσο του μεγάλου δημόσιου χρέους της προς τους Δυτικούς πιστωτές, όσο και του πολέμου της με την Ιταλία. Τα γεγονότα επέρχονταν πλέον ραγδαία.

Τον Απρίλιο επαναστάτησαν οι Αλβανοί διεκδικώντας αυτονομία.

Τον Μάιο, οι Ιταλοί κατέλαβαν τη Ρόδο και στη συνέχεια τα λοιπά Δωδεκάνησα, εμποδίζοντας έτσι τον τουρκικό στόλο να μεταφέρει στρατό και εφόδια στην Κυρηναϊκή.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις, παρά τις προσπάθειές τους, απέτυχαν να αποτρέψουν την ανάφλεξη.

Τον Σεπτέμβριο, η Τουρκία κήρυξε επιστράτευση στη Θράκη, αμέσως το Μαυροβούνιο κήρυξε πρώτο τον πόλεμο στην Τουρκία και ταυτόχρονα Σερβία, Βουλγαρία και Ελλάδα κήρυξαν γενική επιστράτευση.

Στην Ελλάδα ο ενθουσιασμός επέτρεψε τη γρήγορη επιστράτευση του στρατού και μάλιστα απέδωσε περισσότερους άνδρες από εκείνους που μπορούσαν να εξοπλιστούν. Από παντού παρουσιάστηκαν πλήθη εθελοντών από όλη την Ελλάδα και βέβαια Κρήτες, αλλά και Κύπριοι, Δωδεκανήσιοι, ομογενείς από τη Βόρειο Ήπειρο και τις ΗΠΑ, όπως επίσης και δύο Σώματα Γαριβαλδινών από Ιταλούς φιλέλληνες, νέους μέχρι 30 ετών, με τους κόκκινους χιτώνες τους.

Μικρό δείγμα τού γενικού ενθουσιασμού, του πατριωτισμού και του φιλελληνισμού είναι τα δύο αυτά Σώματα τα οποία, πολέμησαν με ηρωισμό όλη τη διάρκεια και των δύο πολέμων με μεγάλες απώλειες.

Στο πρώτο διοικητής ήταν ο εγγονός του γνωστού Ιταλού επαναστάτη Γαριβάλδη, Ιωσήφ Γαριβάλδης και στο Σώμα του εθελόντρια νοσοκόμα ήταν και η Ασπασία Χαλκοκονδύλη το γένος Μαυρομιχάλη, η οποία πολέμησε σε όλες τις μάχες που έδωσε το Σώμα, μαζί με τους άνδρες με το όπλο στο χέρι.

Στο δεύτερο Σώμα εθελοντής διοικητής ήταν ο Ζακυνθινός Αλέξανδρος Ρώμας, 47 ετών, πρώην Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων και δύο φορές Υπουργός. Το Σώμα αυτό ακολουθούσαν ως εθελόντριες νοσοκόμες η σύζυγος του Γαριβάλδη, οι δύο κόρες τους και δύο φίλες τους επίσης μετείχε, εθελοντικά στα 52 του χρόνια, ο Ιθακήσιος ποιητής και βουλευτής Λορέντζος Μαβίλης, που σκοτώθηκε στην τριήμερη επιική μάχη για την κατάληψη του υψώματος του Δρίσκου.

Την 1η Οκτωβρίου έγιναν δεκτοί στην Ελληνική Βουλή οι Κρήτες Βουλευτές ως πληρεξούσιοι πλέον του Ελληνικού Κράτους.

Την 4η Οκτωβρίου οι πρεσβευτές Ελλάδας, Σερβίας και Βουλγαρίας στην Κωνσταντινούπολη επέδωσαν στην Ύψηλή Πύλη, διακή-

ρουξη κήρυξης πολέμου και αναχώρησαν από την Κωνσταντινούπολη. Την ίδια μέρα Σερβία και Βουλγαρία επιτέθηκαν στην Τουρκία.

Την επομένη, 5 Οκτωβρίου, ο Βασιλιάς Γεώργιος με διάγγελμα του προς τον ελληνικό λαό επιβεβαίωσε την απόφαση του έθνους να διεκδικήσει στο πεδίο της μάχης την αναγνώριση των δικαίων του. Ταυτόχρονα ο ελληνικός στρατός της Θεσσαλίας, με διοικητή τον Διάδοχο Κωνσταντίνο, διάβηκε τα σύνορα και προήλασε προς Ελασσόνα – Σαραντάπορο. Ο στόλος, με επικεφαλής το θωρηκτό *Αβέρωφ*, απέπλευσε από το Φάληρο.

Την επομένη, 6 Οκτωβρίου, ξεκίνησε και ο στρατός της Ηπείρου, με διοικητή τον αντιστράτηγο Κωνσταντίνο Σαπουντζάκη.

Έτσι ολοκληρώθηκε η έναρξη του πρώτου Βαλκανικού Πολέμου.

Στη διάχυτη καθολική ομοψυχία και εθνική έξαρση, εντυπωσιακοί ήταν και οι πανελλήνιοι έρανοι με εισφορές, οι περισσότερες από τις οποίες προέρχονταν από ομογενείς τού εξωτερικού, με έναν από τους πρωταγωνιστές τον διακεκριμένο δικηγόρο και δημοσιογράφο Νιγηριτινό Αθανάσιο Αργυρό, μετέπειτα Βουλευτή Σερρών και Υπουργό. Τέλος, πρέπει να τονίσουμε ότι στην πρώτη γραμμή της πολεμικής προσπάθειας εμφανίστηκε η εθελοντική κινητοποίηση και συμμετοχή των γυναικών, οι οποίες υπηρέτησαν κυρίως σε στρατιωτικά νοσοκομεία.

Η αναδρομή στα γεγονότα τού έπους τών Βαλκανικών Πολέμων –που έφεραν και το τέλος τού τότε Μακεδονικού Αγώνα– η αναδρομή, λοιπόν, στη διεξαγωγή των δύο εκείνων Πολέμων, τόσο στο διπλωματικό όσο και το στρατιωτικό πεδίο –εξίσου σημαντικά και τα δύο– απαιτεί επιπλέον ικανό χρόνο.

Τελειώνοντας θα θυμίσω μόνον ότι οι Πόλεμοι εκείνοι τελείωσαν στις 28 Ιουλίου (με το παλαιό ημερολόγιο) ή 10 Αυγούστου (με το νέο) του 1913, με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου κυρίως, και τις άλλες που ακολούθησαν.

Ηττημένη κατά κράτος ήταν η Τουρκία, η οποία έχασε σχεδόν όλα τα εδάφη της στα Βαλκάνια.

Η Αλβανία ανεξαρτητοποιήθηκε.

Η Βουλγαρία αύξησε το έδαφός της, αλλά δεν κατάφερε να κρατήσει όλες τις περιοχές στις οποίες είχε εισβάλει κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο, έχασε επίσης τη Σιλίστρια από τους Ρουμάνους.

Η Σερβία και το Μαυροβούνιο σχεδόν διπλασίασαν το έδαφός τους.

Το ίδιο και η Ελλάδα. Απέκτησε την Ήπειρο, το μεγαλύτερο τμήμα της Μακεδονίας, την Κρήτη και τα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, πλην Ίμβρου και Τενέδου. Απέκτησε και διεθνές κύρος που ποτέ προηγουμένως δεν είχε.

Υπάρχει η άποψη ότι η Ιστορία κάνει κύκλους και γνωρίζουμε ότι το κύρος επαναποκτάται με πολλούς τρόπους.

Γνωρίζουμε επίσης ότι η ιστορική μνήμη αποτελεί βάση για την επιβίωση κάθε έθνους, όμως η μνήμη αυτή δεν πρέπει να συνίσταται μόνο σε απλή γνώση γεγονότων, πρέπει να περιλαμβάνει και κρίση σ' αυτά.

